

»I još vam javlam, da kad švabe buju bežali s naše zemlje, naj stari kum Imbra, i susedi Bartol i klepavi Valent i Vinko, i si drugi iz sela zemeju vile, bradve, hrge, i ko kaj more, i nek im nedaju da zideju živi i čitavi z naše zemle van. Preveč su zla te zveri napravile . . . preveč . . .«

Hropenje mu pretrga glas:

»A ja . . . sad moram iti, zoveju me, najte biti žalosni, stara . . . bum se vrnul . . . vrnul . . . vaš sin Martin na kamionu s pesmom . . . jednog poldana kad sunce najboljšje sja . . .«

*

Molčeči, enooki mož (pravijo mu Ćoro, Slepec, pa se vendar ne jezi) s pobešeno glavo stoji zraven tovariša strojničarja Martina Klena, ki mu je življenje ugasnilo. V Ćorovi roki je kos papirja — pismo materi.

Pismo bo popotovalo čez gore in gozdove, čez vode in močvirja, po daljnih cestah in skritih stezah, od krvave Like do zelenega Zagorja. In prišlo bo na svoj cilj. Razburjena ga bo brala stara mati. In živela bo od upanja, da nekega dne pride njen Martin na kamionu kot zmagovalec, s črnolaso zaročenko, s pesmijo na ustih.

Zakaj bi ji ubili to upanje? Saj bo njeno izmučeno in žalostno življenje ogrevalo z blago srečo do konca . . .

In Ćoro je pismu odločno pripisal nekaj besed:

»Odšel po ukazju v oddaljen kraj. Nič naj vas ne skrbi za vašega sina Martina.«

Prevedel Janez Gradišnik

Nekaj teže razumljivih besed iz pisma v kajkavščini:

krmak = prašič; tur = rit; cmizdriti se = cmeriti se; furt = kar naprej; vuglen = premog; šobonjiti = bobneti; ozde = tukaj; gar = saje; prem = čeprav; naspram = nasproti; spominjati = omenjati; takaj = tudi; zbogradi = zaradi; rešiti = skleniti; mam = takoj; klepav = šepav; bradva = tesarska sekira; hrge = krepelce.

Izvirni naslov: Pismo majci u Zagorje. Prevedel Janez Gradišnik. Bezimeni, 1945.

Badessa madre Antonia

Slobodan
Novak

Kakor sicer vse otroške ljubezni, tako je bila madre Antonia moja najbolj dolgotrajna in najbolj nenavadna ljubezen.

Nikoli nisem videl njenega obraza ne podobe ne postave. Ljubil sem samo njen glas.

Kadar sva po prašni livadi stopala proti samostanu V borovem gozdu, me je vprašal moj stari stric:

»Povej lepo, kaj boš rekel badessi madre Antonii?«

Nisem vedel, kaj bi ji moral reči. Zategadelj sem stricu samo ponavljal pozdrav, ki smo z njim pozdravljali badesso:

»Sia lodato Gesù Cristo!«

Toda kakor da bi bil moj stari stric tudi s tem zadovoljen. Hodeč zravan in vitek poleg mene, se je zagledal daleč proti morju za vršički cipres,

ki so obdajali samostan V borovem gozdu, in napol šepetaje odgovarjal na ta pozdrav:

»Sempre sia! . . . Sempre sia! . . . Sempre sia lodato!!!« — kakor da bi bil sam badessa, jaz pa stari stric.

Iz porumenelih in okrušenih zidov starega samostana so vzletavali sivi golobi; pod golobjaki je bila v zidu velika pepelnato siva plošča iz gladkega kamna, vanjo pa zataknjena tanka palica. Na to železno paličico so se spuščale ptice in sedali golobi, in kadar je moj stric potrkal s svojo palico po zidu, so se razleteli na vse strani. Takrat je vselej s pomilovanjem govoril, da bodo golobice zlomile kazavec nebeške ure, ki jo je razjedla rja.

Oken ni bilo, na vratih pa je viselo črno trkalo. Nekaj me je mikalo, da bi prijel ta srčasti krožec, da bi ga privzdignil in z njim udaril po majhnem železnem nakovalu na vratih, vendar je moj stari stric potegnil visoko v zidu poleg vrat medeninasto hruškico, podobno glavi njegove palice, in zacingljaj je zvonec globoko nekje v zaprtem samostanskem dvorišču. Nevidna vrvca je škrtnila v železnem zapahu — in vrata so se odmaknila. Odrinil sem jih in prvi stopil v napol mračno preddverje. Tam je v kotu visela oguljena podoba: leteči križ in na njem razpet koščen svetnik sta bila z neštevilnimi tankimi nitmi povezana z majhnimi svetniki spodaj. Ta križ je tako med letom, s tistimi napetimi vrvkami, spominjal na papirnatega zmaja, ki z njim otroci tekajo nasproti vetru in odvijajo vrv.

Poleg te podobe sem z vzdignjeno glavo prisluškoval korakom na stropu. Stric se je medtem zamišljeno smehljaj pod sivimi obrvmi, opiraje se z obema rokama na svojo palico, in s povešenim pogledom strmel v izlizane plošče preddverja.

V vrhu širokega pobeljenega dimnika nad nami je med premikanjem zaklopotal težak lesen pokrov, in kakor hitro se je redovnica oglasila s »hvaljenjesusom«, sem ji vskočil v besedo:

»Rada bi madre Antonio.«

To je mojega starega strica zbudilo iz misli.

»Prosim vas, sestra, madre badesso!« je potem z blago prošnjo popravljal mojo otroško neučakanost.

Pokrov temne govorilnice je ostal odprt, namesto odgovora pa so se spet zaslišali zamolki koraki kakor malo prej, ko je sestro vratarico poklical zvonec. Stric se je spet naslonil na svojo tanko palico, na njegovem obrazu pa je otrpnil zmeden in odsoten smehljaj. V takšnih trenutkih mi je znal s prstom in z ustnicami dajati znamenje, naj se umirim, čeprav nisem bil nemiren. Pogostoma se je tudi sam prijemal v nesmiselnih gibih, in če sem ga začudeno gledal, je bil izmenoma ali celo hkrati nasmejan in resen, nazadnje pa, da bi se znebil svoje zmedenosti, je dvakrat udaril s konico palice v kamnita tla in glasno zakašljaj.

Badessa je prihajala z drobnimi koraki in udarjaje s podpetniki, ko da bi bili leseni. Kakor hitro sem začutil njen dih v temni škatli govorilnice, sem izgovoril naučeni pozdrav. Stric je samo nekaj zamomljal, in vselej sem razumel zadnjo besedo » . . . Antonia«.

»Sempre sia! . . . Sempre sia! . . . ubogi mali Alojzij . . . Sempre sia lodato!«

Badessa me je od nekdaj klicala Alojzij, ker ji ni bilo všeč moje posvetno ime. S stricem pa je govorila samo italijansko.

Čeprav nisem razumel njenih pogovorov, sem prisluškoval njenemu glasu, ki je bil podoben glasu žalostnega dekletca. Kakor kristalni zvonček v tihem samostanskem dvorišču, kakor angelski spev nekje visoko ponoči nad betlehemskimi jaslami, je zvenel v leseni trobenti govornice krhki glas sek badesse madre Antonie. Širil se je kakor glas ptic, zvenel kakor težke kaplje v črni globini kamnitega studenca, šumljal kakor voda, kakor svilena trava.

Naprezal sem vrat, da bi uzrl vsaj njene obrise. Dozdevalo se mi je včasih, kakor da z dna vodnjaka vidim dve blede, iskreči se zvezdi, kako drhtita v daljni nebesni temi, vendar sta se prikazovali in izgubljali, tako da ne bi vedel reči, ali so bili to prividi ali badessine oči. Namesto njene podobe je nad mojo glavo migljalo toplo ščebetanje sikave samostanske italijanščine, se zlivalo na moja razgreta lica, in samo ščebetanje in sikanje je dražilo moja senca.

Potem se je madre Antonii iznenada tudi glas izgubil. Zdelo se mi je, da je osramočena, ker jo iščem z očmi. Zakaj stric mi je nekoč rekel: Badessa naju iz teme dobro vidi.«

»Scusi,« je dahnila za strica in se obrnila k meni. »Mali sveti Alojzij, ubogi . . . madre Antonia pozabila medenjaki . . . kaj?!«

V trenutku se je na vrvi spustila pred moj obraz bela pletena košarica in v njej trd medenjaki. To je bila moja redna nedeljska poslastica, in vselej je madre Antonia sprva pozabila, potem pa nenadoma rekla: »ah, da, da, medenjaki!«, saj je tako bolj ustrezalo njeni govornici, bil pa je vedno eden, en sam medenjaki.

»Zahvali se lepo, mali moj . . . naši madre Antonii,« je rekel moj stari stric tako glasno, da je lahko slišala tudi badessa.

»Bova še stricu, Alojzij, dala medenjaki?!« je vprašala v šali. Stric je na to smehljal nekaj odgovoril v meni nerazumljivem jeziku, potem pa vzel medenjaki, ga lahko primikal k ustom, kakor da se bo obhajal, in mi ga spet hitro vrnil, trepljajoč me po ramenu. Ponavadi je gledal v čudno podobo z letečim križem ali pa je, gladeč me po laseh, opazoval načeto konico svoje palice. Toda ko se je obhajal z mojim medenjaki, je dvigal obraz k temni lini na stropu in se hvaležno smehljal, gledaje v oči darovavki.

Nekoč sem ga tudi vprašal, ali vidi badesso, ko pogleda v govornico. Rekel je docela resno, da vidi, oči so se mu zasvetile kakor pri »obhajilu«, zazdelo se mi je, ko da jo tudi zdaj vidi in ko da jo lahko vidi, kadarkoli hoče, toda potem se je nasmehnil in takoj sem dojel, da je to rekel v šali.

Tako sem tiste nedeljske popoldneve ljubil glas badesse madre Antonie. Vzljubil pa sem pravzaprav njo. In nisem se več naprezal, da bi si zamislil njen obraz. Slutil sem, da je zelo mlada, saj je ponižno in z velikim spoštovanjem govorila z mojim starim stricem in saj je imela blag in otroški glas.

Nisem imel ne očeta ne matere. Imel sem samo starega strica. Zato sem moral njega vprašati tudi to, koliko je stara naša badessa. Stric je na to zmajal z glavo, kakor da bi hotel reči: »Hej, kdo bi to zdaj lahko vedel?«, vendar mi je le pojasnil, da je čisto mlada, čisto mlada, in da je zelo dobra in mila in da se otrokom ne spodobi zastavljati takšna vprašanja.

*

Ko je moj stari stric zbolel, sem ob nedeljah nosil pismena sporočila madre Antonii. Takrat sem dobival po dva medenjaka. Enega sem moral nositi bolnemu stricu.

A ko nam je strica odnesla smrt, ko nam je strica odnesla smrt, sem z drugimi dečki odhajal v samostan prosit za ostanke hostij.

Veliko časa je preteklo, ne da bi bil govoril z madre Antonio. Nekega dne pa mi je rekla sestra vratarica, naj počakam badesso, ker da me hoče videti. Med glave dečkov se je spustila tista znana, bela košarica, zvrhana narezljanih polmesečastih hostij. Dečki so jih razgrabili, si s pestmi basali usta in hrustali v samostanskem preddverju neslane bele listke. Sam se nisem niti dotaknil hostij. Čakal sem na glas svoje badesse.

Ko je prišla, mi ni imela česa reči. Hotela me je samo videti.

»Ubogi mali Alojzij,« je govorila z nekakšnim ugaslim, vendar omamnim glasom, »revna madre Antonia vedno moli za najinega ubovega starega strical«

Sam sem govoril veliko in karsibodi, po večkrat isto, samo da badessa ne bi odšla tako hitro. Čutil sem, da sva ona in jaz nemočni siroti, saj vendar tudi ona obžaluje »najinega strica«. Zategadelj sem ji tudi ponovil, kar mi je stric rekel, ko je umiral: »Ti in najina badessa me bosta priporočila...«

Badessa je ponovila, kako vedno, vedno zanj moli in kako ga ne more pozabiti, potem pa mi je znenada rekla:

»Kako lepo te je videti, da rasteš!«

Odtlej me ni videla, dokler nisem skoraj docela odrasel. To je bilo tudi zadnjič, da sem jo slišal. Ko me je zagledala, je rekla, kako hitro rastem in kako me je lepo videti, ko rastem, in kako bi moja mati, ko bi bila živa, bila srečna, ker me ima in sem tako lepo zrastel.

Pozneje nisem mogel nikoli pozabiti glasu badesse madre Antonie. In nikdar nisem razmišljal o tem, kdaj je ona odrastla do črne tančice redovnice. Mislil sem, da je angel, ki se ne stara, da je nesnovni glas, ki se vrača in obnavlja odmev, ki ga pomlajajo vetrovi. Vedel sem, da je leta ne bodo zagnila.

*

Njen glas me je veliko let pozneje klical čez prašno livado proti staremu samostanu V borovem gozdu. Samostana ni bilo več — le razvaline. In tukaj pod temnimi in okamnelimi cipresami, ki se niso spremenile, se mi je tudi jasneje prikazala podoba starega strica: udarjaje s palico po debelih samo-

stanskih zidovih, v nekakšni skrivnostni in jasnovidni slutnji je govoril: »Glej, golobi bodo zlomili kazavec nebeške ure! . . .«

Zemljišče okrog razdejanega samostana je bilo ograjeno z visoko deščeno ograjo. V ogradi je na travi sedela starka in pasla črnega jagenjčka.

»Ne oštevaj me, gospod božji, takoj bom jagnje . . .« — v naglici je naganjala jagnje ter me proseče in sumljivo pogledovala in postajala. »Videti je, gospod, da nisi od oblasti,« se nazadnje opogumi starka in potegne novo prejo s kodelje. »Tukaj je imenitna paša za moje jagnje, bujna, nihče je ne ruva, ne mendra in ne onečeja. Vendar se bojim, škofovska prepoved je, pravijo, da bi kdo trebil podrtijo in zahajal v ogrado!«

*

Pred mano se je odprla obokana notranjščina samostana, v katero ne jaz ne moj stari stric nikoli nisva stopila. Kamenje in trnje sta zadušila spev žalostnega dekletca, naše badesse, za ruševinami pa se je razgrinjalo veliko modro morje.

»Redovnice je vse do zadnje pobilo. Ko so ga bombe raznesle, je bilo kaj videti! V dimnikih, gospod, v zidovju, pod ploščami na dvorišču, pod zemljo v kleti in povsod, moj dragi gospod, sama otroška okostja! Drobna okostja: gospodič moj, novorojenčke so pokončevale, dušile nezrele plodove v ženskih telesih, drobile glavice! Glej, še zdaj je taka glavica pod tistim kamnom, jaz sem jo zakopala, ni večja od granatnega jabolka . . .«

Spletle so se mi v vrtinec besede stare ženske. Morje mi je zvonilo v ušesih. Iz tega šumenja pa se je kakor preja v roki zlovešče starke vil topli in mili glas badesse madre Antonie. Kakor kristalen zvonček v senci samostanskega dvorišča, kakor ščebetanje, kakor voda, svilena trava.

Zensko je moja mirnost razdražila. Zasopla je hotela preglasiti moje spomine:

»Tudi ona . . . bila je že zdelana babnica, več kot sedemdeset jih je imela, posušila se je od jalovosti! Predstojnica! In tudi ona je dobivala pisma od svojega . . . iz mladosti! Badaša! Glavarica! Madre Antonia!«

Srce mi je zalil leden val. Bilo mi je tesno, ker še nisem vedel ne vprašal, zakaj in kdo je kriv. Vendar sem že takrat, ko sem odhajal iz ograde, vedel, da mi bo vedno drag spomin na nesrečno badesso madre Antonio.

Prevedel: Aleš Jesenik